

ΤΑΞΗ: Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ

Ημερομηνία: Σάββατο 22 Απριλίου 2023
Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ Α

ΘΕΜΑ Α1.

α. βενιζελισμός: σχολικό βιβλίο, σελ. 48.

Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε συνοπτικά «βενιζελισμός». Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

β. Οργανικός νόμος: σχολικό βιβλίο, σελ. 208.

Ένα σοβαρό ζήτημα, που αντιμετωπίστηκε με επιτυχία από την πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής πολιτείας ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον **Οργανικό Νόμο** του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

γ. Συνθήκη φιλίας και συνεργασίας Κεμάλ- Μπολσεβίκων: σχολικό βιβλίο, σελ. 251- 252

Το πολιτικό γεγονός που λειτούργησε ως ταφόπετρα του ποντιακού ζητήματος ήταν η **συνθήκη φιλίας και συνεργασίας** που υπογράφηκε το Μάρτιο του 1921 ανάμεσα στους Μπολσεβίκους και τον Κεμάλ. Η συνθήκη αυτή έδωσε στον αδύναμο ως τότε Κεμάλ την οικονομική, στρατιωτική και ηθική δυνατότητα να

συνεχίσει τις επιχειρήσεις του κατά των Ποντίων και, ακόμη, να εμφανιστεί στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου με υπερβολικές απαιτήσεις, που λόγω της ιστορικής συγκυρίας δεν απορρίφθηκαν από τις νικήτριες Δυνάμεις, παρά το γεγονός ότι ήταν σύμμαχοι με τους Έλληνες.

ΘΕΜΑ Α2 α.

ΛΑΘΟΣ

ΛΑΘΟΣ

ΛΑΘΟΣ

ΣΩΣΤΟ

ΣΩΣΤΟ

ΘΕΜΑ Α2 β.

α. 3

β. 4

γ. 1

δ. 7

ε. 2

ΘΕΜΑ Β1.: σχολικό βιβλίο, σελ. 51- 52 και σελ. 103- 104.

α) Η άφιξη των προσφύγων, πέρα από το γεγονός ότι αποτέλεσε μία πρωτοφανή ανθρώπινη τραγωδία, λειτούργησε ως καταλύτης στη δυναμική της ελληνικής κοινωνίας. Οι χρόνιες ανεπάρκειες της ελληνικής διοίκησης έπρεπε, για παράδειγμα, να ξεπεραστούν ταχύτατα, για να αποφευχθεί μια ολική καταστροφή. Ήδη, το 1923 και το 1924, οι θάνατοι από τις αρρώστιες- μαστιγες της εποχής, τη φυματίωση και την ελονοσία, πολλαπλασιάστηκαν, κάνοντας αναγκαίες και επείγουσες τις αποτελεσματικές παρεμβάσεις. Η πολιτική αστάθεια, τα μίσση του διχασμού, η ανακήρυξη της δημοκρατίας, οι επεμβάσεις του στρατού και οι απόπειρες πραξικοπημάτων συσκοτίζουν το ζήτημα της αποτελεσματικότητας του κράτους και της διοίκησης. Στην πραγματικότητα, η αντίδραση του κρατικού μηχανισμού ήταν μάλλον επαρκής σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος. Αξιοποίησε με τον καλύτερο τρόπο το μόνο κεφάλαιο που ουσιαστικά διέθετε: τις μουσουλμανικές περιουσίες που υπολογίζονταν σε πέντε ως δέκα δισεκατομμύρια δραχμές.

β) Οι ηγεσίες των κομμάτων παρουσίαζαν τώρα (κατά την περίοδο 1922- 1936) μεγάλη διάθεση για καταστρατήγηση του συντάγματος και ενίσχυση των μηχανισμών καταστολής, για τους εξής λόγους:

1. Επιδίωκαν να εξουδετερώσουν τον πολιτικό αντίπαλο, με κάθε μέσο.
2. Υποχρεώνονταν να έρθουν σε συνεννόηση με «ομάδες» αξιωματικών της επιλογής τους και να αποδεχτούν τα αιτήματά τους.
3. Πίστευαν ότι τα σύνθετα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα θα τα έλυνε καλύτερα μία ισχυρή εκτελεστική εξουσία και
4. Αναζητούσαν μεθόδους αστυνόμευσης για να αποσοβήσουν κοινωνικές συγκρούσεις

ΘΕΜΑ Β2.: σχολικό βιβλίο, σελ. 219 και σελ. 250- 251.

- α.** Ο Βενιζέλος, ως πρωθυπουργός της Ελλάδας, με το οξύτατο πολιτικό του αισθητήριο γνώριζε ότι δεν είχε φτάσει ακόμη το πλήρωμα του χρόνου για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Στις επίμονες παρακλήσεις των συμπατριωτών του Κρητών απαντούσε αρνητικά και φαινόταν δυσάρεστος. Η σταθερή άρνησή του να επιτρέψει την είσοδο Κρητών βουλευτών στο ελληνικό κοινοβούλιο προκάλεσε στην Κρήτη ισχυρές αντιδράσεις. Αναταραχή εκδηλώθηκε στα τέλη του 1911 και συγκροτήθηκε πάλι στο νησί Επαναστατική Συνέλευση (3 Ιανουαρίου 1912), ενώ άρχισαν να οργανώνονται και ένοπλα τμήματα.
- β.** Η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν αρχικά σύμφωνη με τον αγώνα και τις εθνικές διεκδικήσεις των Ποντίων. Στο συνέδριο Ειρήνης όμως στο Παρίσι, που άρχισε το Δεκέμβριο του 1918, ο Ελευθέριος Βενιζέλος πείστηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις και δεν συμπεριέλαβε τον Πόντο στο φάκελο των ελληνικών διεκδικήσεων, και, παρά τις έντονες διαμαρτυρίες των Ελλήνων του Πόντου, συμφώνησε να παραχωρηθεί η περιοχή στην υπό ίδρυση Αρμενική Δημοκρατία. Η πρόταση του Ελευθερίου Βενιζέλου προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση στους Έλληνες του Πόντου, οι οποίοι στα διάφορα συνέδρια που πραγματοποίησαν στο Μπακού, στο Κρασνοντάρ, στο Βατούμ και στη Μασσαλία, διαμαρτυρήθηκαν έντονα για τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης. Πολλά ποντιακά σωματεία έστειλαν τότε τηλεγραφήματα στο Παρίσι για να μεταπείσουν τον πρωθυπουργό, τον οποίο επισκέφθηκε μάλιστα τον Απρίλιο του 1919 ο μητροπολίτης Χρύσανθος. Μετά τη διεξοδική ενημέρωση που έλαβε ο Έλληνας πρωθυπουργός από τον Χρύσανθο, για το Ποντιακό Ζήτημα, αποφάσισε να ενισχύσει τις προσπάθειες των Ποντίων και έδωσε την έγκριση του στο μητροπολίτη να συνεχίσει την προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πολιτικών που έλαβαν μέρος στη Συνδιάσκεψη.

ΟΜΑΔΑ Β

ΘΕΜΑ Γ1.

Ενδεικτική απάντηση

(πλάγια γράμματα με υπογράμμιση: χωρία της απάντησης όπου αξιοποιούνται τα κείμενα)

Ενδεικτικός πρόλογος: (σχολικό βιβλίο, σελ. 35)

Από τα χρόνια της Επανάστασης, ο δανεισμός υπήρξε μία σημαντική παράμετρος της λειτουργίας του ελληνικού κράτους. Αυτό ήταν φυσικό για ένα κράτος που ξεκινούσε από το μηδέν και δεν κληρονόμησε από το προηγούμενο καθεστώς οργανωμένο δημοσιονομικό σύστημα.

(σχολικό βιβλίο, σελ. 35- 36 και σελ. 32, 34-35)

Όμως, η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από τη δεκαετία του 1860 και μετά, οδήγησε αναγκαστικά σε νέο δανεισμό. Οι περιορισμένοι πόροι της χώρας, σε συνδυασμό με τα έκτακτα έξοδα που επέβαλαν οι διαρκείς εθνικές κρίσεις, καθιστούσαν αδύνατη την εξοικονόμηση κεφαλαίων για δημόσιες επενδύσεις. Ο εξωτερικός δανεισμός διογκώθηκε

κατά τη δεκαετία του 1880, και μέσα σε λίγα μόλις χρόνια η χώρα βρέθηκε να οφείλει ποσά πολλαπλάσια του ετήσιου προϋπολογισμού της. Το μεγαλύτερο μέρος των δανείων αυτών χρησίμευσε για την κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των εθνικών προϋπολογισμών, καθώς και των δαπανών των στρατιωτικών κινητοποιήσεων του 1877-1880. Χαρακτηριστικά για την οικονομική πολιτική που ακολούθησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις κατά την παραπάνω περίοδο, είναι όσα αναφέρονται στο κείμενο Α του ιστορικού παραθέματος, στο οποίο επισημαίνεται ότι και πριν την ανάληψη της εξουσίας από τον Τρικούπη, η χώρα δυσκολευόταν να περιορίσει το έλλειμμα του προϋπολογισμού της και έτσι κατέφευγε στην επιπλέον σύναψη δανείων είτε από την Εθνική Τράπεζα, είτε από ορισμένους πλούσιους Έλληνες τραπεζίτες του εξωτερικού. Επιπλέον, οι στρατιωτικές κινητοποιήσεις για την προσάρτηση της Θεσσαλίας, στο πλαίσιο του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1877- 1878, υποχρέωσαν τον Έλληνα πρωθυπουργό να προχωρήσει αφενός στην αύξηση φόρων και αφετέρου σε νέο δανεισμό. Το ποσό μάλιστα, που δανείστηκε το κράτος κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, αποτυπώνεται και στα στοιχεία του πίνακα του παραθέματος Γ, όπου αναφέρεται η δανειακή επιβάρυνση της Ελλάδας με το ποσό των 120.000.000 δραχμών. Η δεκαετία του 1880, όπως αναφέρει ο Ν. Σβορώνος, αποτελεί μια εποχή κατά την οποία τα ξένα κεφάλαια, και ιδιαίτερα το αγγλικό, εισρέουν στη χώρα. Σύμφωνα μάλιστα με το πρώτο ιστορικό παράθεμα μεταξύ των ετών 1879 και 1893, οι εξωτερικές δανειακές υποχρεώσεις της Ελλάδας ανέρχονται σε 639.739.000 φράγκα ονομαστικό κεφάλαιο, αλλά πραγματικό ονομαστικό κεφάλαιο 468.358.000 φράγκα. Για την αποπληρωμή των ποσών αυτών δαπανάται το 40% έως 50% των κρατικών εσόδων, τη στιγμή που την περίοδο 1879- 1890 στη χώρα έφτασαν μόλις 359 εκατομμύρια φράγκα. Επιπλέον, ένα μικρό ποσό, 6% περίπου, από αυτά τα χρήματα κατευθύνθηκαν για την εκτέλεση παραγωγικών έργων όπως η βελτίωση της οικονομικής θέσης της Εθνικής Τράπεζας αλλά και της νεοϊδρυθείσας Τράπεζας Ηπειροθεσσαλίας.

Από το 1882 η οικονομική πολιτική του ελληνικού κράτους ασκείται από τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος αφού έχει διασφαλίσει τη σταθερότητα της κυβέρνησής του, θα καταβάλει σοβαρές προσπάθειες για να καλύψει τα ελλείμματα του κράτους αξιοποιώντας το ποσό από τα δημόσια έσοδα που ανέρχεται, το 1883, στα 58.000.000 δραχμές όπως αναγράφεται και στον πίνακα του Γ παραθέματος. Ένα χρόνο αργότερα, το 1884, όπως αναφέρεται στο κείμενο Β, ο Έλληνας πρωθυπουργός θα συνάψει νέο εξωτερικό δάνειο ύψους 100.000.000 φράγκων, αποσκοπώντας αφενός στην άρση της αναγκαστικής κυκλοφορίας και αφετέρου στην προώθηση του συγκοινωνιακού προγράμματος του κόμματός του με την προσπάθεια κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου. Όπως είναι γνωστό, η μεγάλη ώθηση για την κατασκευή σιδηροδρόμου στην Ελλάδα δόθηκε κατά τις πρώτες πρωθυπουργίες του Χαρίλαου Τρικούπη (1882- 1892), αρχής γενομένης από το 1882, οπότε και κατασκευάστηκαν 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται στο Β ιστορικό παράθεμα, μόνο ένα μέρος από τα χρήματα αυτού του δανείου διατέθηκε τελικά για το σιδηρόδρομο.

Ο Μεσολογγίτης πολιτικός, θα επανέλθει στην εξουσία το 1886 και έναν χρόνο αργότερα, το 1887 θα συνάψει νέο δάνειο για τη χώρα ύψους 135 εκατομμυρίων φράγκων. Ενδεικτικά είναι όσα επισημαίνει η Χριστίνα Αγριαντώνη στο κείμενό της, όπου τονίζεται πως μέρος από το ποσό αυτό χρησιμοποιήθηκε το 1889, για την αγορά τριών θωρηκτών, αξίας 26.000.000 δραχμών, αγορά που αποτέλεσε τη σημαντικότερη εξοπλιστική δαπάνη της χώρας μέχρι τότε. Σύμφωνα και με τα στοιχεία του πίνακα από το κείμενο Γ, το 1887 μοιάζει να υπάρχει ένας ισοσκελισμός της αξίας των εσόδων και των εξόδων, καθώς τα ποσά αντίστοιχα αφορούν σε 185.000.000 έναντι 176.000.000 δραχμές. Ο δανεισμός του ελληνικού κράτους κατά την περίοδο αυτή αφορά όχι μόνο σε δαπάνες για τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις της περιόδου 1885- 1886 (Κρητικό ζήτημα), αλλά και σε έξοδα για την οργάνωση των κρατικών μονοπωλίων.

Επρόκειτο για τα μονοπώλια του αλατιού, του φωτιστικού πετρελαίου, των σπέρτων, των παιγνιόχαρτων, του χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου, το φόρο του καπνού, το φόρο χαρτοσήμου και τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά. Επίσης μεγάλα ποσά διατέθηκαν για την αποπληρωμή παλαιότερων δανείων. Η διαδικασία αυτή της σύναψης νέων δανείων για την αποπληρωμή των παλαιότερων αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στα στοιχεία του πίνακα από το παράθεμα Γ. Ειδικότερα, τα δύο δάνεια του 1889, συνολικού ύψους 155 εκατομμυρίων διοχετεύθηκαν εξ ολοκλήρου, σύμφωνα με το κείμενο Β, στην αποπληρωμή ή στην μετατροπή προηγούμενων δανείων. Κατά τα έτη 1890-1891 το ελληνικό κράτος δανείζεται το ποσό των 60.000.000 δραχμών και η κύρια αιτία του δανεισμού είναι και πάλι το σιδηροδρομικό δίκτυο, που έχει ήδη ξεκινήσει επί πρωθυπουργίας Τρικούπη το 1880 και ολοκληρώνεται το 1909. Επομένως, η κατασκευή του απορροφά μεγάλο μέρος των κρατικών κονδυλίων. Το κράτος, άλλωστε, ήταν αυτό που ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος του κόστους του έργου και επωμίστηκε το μεγαλύτερο μέρος του δανεισμού, που έγινε κυρίως από ξένα πιστωτικά ιδρύματα. Οι ιδιώτες συμμετείχαν σε μικρότερο ποσοστό (περίπου 30%). Ταυτόχρονα, κατά το 1890 η αναλογία εσόδων εξόδων, σύμφωνα και με τα στοιχεία του πίνακα, λόγω του δανεισμού του ελληνικού κράτους, είναι θετική καθώς τα έσοδα αφορούν στο ποσό των 123.000.000 δραχμών, ποσό μάλιστα που ήταν τριπλάσιο του ποσού που δανείστηκε η χώρα κατά την ίδια χρονική περίοδο και ανερχόταν στα 45.000.000 δραχμές. Το νέο ποσό που δανείζεται η Ελλάδα κατά το έτος 1892 ανέρχεται όπως παρουσιάζεται στον πίνακα στο ποσό των 20.000.000 δραχμών, που χρησιμοποιείται κυρίως για τα έργα οδοποιίας της ίδιας περιόδου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πύκνωση του οδικού δικτύου της χώρας πέρασε στην πρώτη γραμμή των εθνικών και τοπικών προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Η οικονομική ανάπτυξη, οι πιο γρήγοροι ρυθμοί αστικοποίησης, η δημιουργία κεντρικών σιδηροδρομικών αξόνων και η ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου ήταν οι παράγοντες που προώθησαν την κατασκευή του οδικού δικτύου. Ωστόσο, σύμφωνα με τα συγκεντρωτικά στοιχεία του πίνακα, το συνολικό χρέος της χώρας κατά το 1892 ανήλθε στα 818.000.000 δραχμές, ποσό εξαιρετικά μεγάλο για τα ελληνικά οικονομικά δεδομένα.

Έτσι η Ελλάδα βρέθηκε σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων και ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. Μάλιστα όπως αναφέρεται και στο κείμενο Δ της ιστορικής πηγής, ο Τρικούπης αμέσως μετά την πτώχευση του 1893, προσκάλεσε σε συνομιλίες του πιστωτές της χώρας διαβεβαιώνοντάς τους πως οι οικονομικές δυσχέρειες του κράτους ήταν προσωρινού χαρακτήρα. Οι πιστωτές όμως δεν πείστηκαν από τον Έλληνα πρωθυπουργό και στις διαπραγματεύσεις που ξεκίνησαν τέθηκε το ζήτημα αφενός της ελάφρυνσης του ελληνικού χρέους, με την περικοπή των τόκων, και αφετέρου οι εγγυήσεις που οι δανειστές θα εξασφάλιζαν από το ελληνικό δημόσιο. Ο όρος που τέθηκε από την πλευρά των ξένων ομολογιούχων προκειμένου να προχωρήσουν στην ελάφρυνση του χρέους ήταν να δημιουργηθεί μια εταιρεία στην οποία θα εισέρρεαν τα σημαντικότερα εθνικά έσοδα και η οποία με τη σειρά της θα μεριμνούσε για την διαχείριση τους στο όνομα των ξένων πιστωτών.

Ενδεικτικός επίλογος: (σχολικό βιβλίο, σελ. 38)

Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Η ήττα του ελληνικού στρατού και η υποχρέωση της Ελλάδας να καταβάλει υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία έθεσαν το ζήτημα σε νέες βάσεις.

ΘΕΜΑ Δ1.**Ενδεικτική απάντηση**

(πλάγια γράμματα με υπογράμμιση: χωρία της απάντησης όπου αξιοποιούνται τα κείμενα)

Ενδεικτικός πρόλογος: (σχολικό βιβλίο, σελ. 77)

Οι επαναστάτες προκήρυξαν εκλογές αντιπροσώπων για Εθνοσυνέλευση, η οποία θα ψήφισε νέο σύνταγμα. Οι εκλογές έγιναν το Νοέμβριο του 1862. Η πλειονότητα των αντιπροσώπων που εκλέχθηκαν προερχόταν από τοπικά ψηφοδέλτια χωρίς κομματικές παρεμβάσεις. Αυτό είναι μία ακόμη απόδειξη ότι τα «ξενικά» κόμματα είχαν χρεοκοπήσει.

(σχολικό βιβλίο, σελ. 78)

Μέσα σε συνθήκες κυβερνητικής αστάθειας και εμφυλίου πολέμου, η Εθνοσυνέλευση χρειάστηκε δύο ολόκληρα χρόνια για να φτάσει στην ψήφιση συντάγματος. Όπως χαρακτηριστικά παρουσιάζεται στο κείμενο Α, με το Σύνταγμα του 1864 θεσπίζεται η βασιλευόμενη δημοκρατία, η οποία αντικατέστησε την μέχρι τότε ισχύουσα συνταγματική μοναρχία με προφανείς επιδράσεις από το Σύνταγμα του 1844. Διαπνεόταν, ωστόσο, από εκδημοκρατικό πνεύμα, καθώς όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το έθνος, ενώ ο τίτλος “βασιλεύς της Ελλάδος” αντικαθίσταται από τον τίτλο “βασιλεύς των Ελλήνων” και η “ελέω θεού” μοναρχία του Όθωνα με την “ελέω έθνους” βασιλεία του Γεωργίου Α'. Ο ίδιος, μάλιστα, θεωρείται ανεύθυνος και παραβίαστος, σε αντίθεση με τους υπουργούς του οι οποίοι καθίστανται υπεύθυνοι, ενώ η βουλή είναι πλέον μονή. Κατοχυρώθηκαν μεταξύ άλλων η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, η άμεση, μυστική και καθολική (για τον ανδρικό πληθυσμό) ψήφος με σφαιρίδια. Ο Α. Βακαλόπουλος επιβεβαιώνει στο κείμενο Α την καθιέρωση της καθολικής ψηφοφορίας, όταν στα περισσότερα άλλα ευρωπαϊκά κράτη, μπορούσαν να ασκήσουν το δικαίωμα της ψήφου μόνο οι οικονομικά ισχυρότεροι πολίτες. Κατοχυρώθηκε, παράλληλα, η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, με την ταυτόχρονη μονιμότητα των δικαστών, η οποία λαμβάνει ουσιαστικά ισόβιο χαρακτήρα, σύμφωνα και με τις πληροφορίες του Κειμένου Α, στο οποίο προστίθεται ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν υπόκεινται στην ανθρωπιστικού χαρακτήρα αυτή διάταξη, καθώς δύναται ένα πολιτικό κόμμα να τους απολύσει, ώστε να προσλάβει τους οπαδούς του. Τέλος, κατοχυρώθηκε η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, η οποία άνοιγε το δρόμο για την ελεύθερη συγκρότηση κομμάτων. Στο Κείμενο Α επιβεβαιώνεται επίσης η κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι. Τα κόμματα θεωρήθηκαν απαραίτητα για την έκφραση της βούλησης της κοινής γνώμης, με το επιχείρημα ότι η εναλλακτική λύση είναι οι συνωμοτικοί κύκλοι ή οι βιαιοπραγίες.

(σχολικό βιβλίο, σελ. 90)

Το πρώτο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του συντάγματος. Δεν έγιναν ριζικές αλλαγές αλλά αντίθετα ενισχύθηκε η θέση της μοναρχίας και επετράπη στο βασιλιά παρά τη συνταγματική απαγόρευση να συμμετάσχει στη διαδικασία αναθεώρησης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται και στο Κείμενο Β της ιστορικής πηγής, βασική επιδίωξη της δεν ήταν ούτε η μεταβολή του πολιτεύματος ούτε της οργανωτικής δομής του ελληνικού κράτους. Αντιθέτως αποσκοπούσε στη θεμελίωση του «κράτους δικαίου» και την εισχώρηση του «φιλελεύθερου στοιχείου εις το δημοκρατικό πολίτευμα». Έτσι λοιπόν η Β' Αναθεωρητική Βουλή τροποποίησε ή συμπλήρωσε 54 συνολικά άρθρα από τα 110 του Συντάγματος του 1864. Οι σπουδαιότερες τροποποιήσεις αφορούσαν τη διασφάλιση της διάκρισης των εξουσιών, το ασυμβίβαστο μεταξύ στρατιωτικής και δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας αφενός και βουλευτικού αξιώματος αφ' ετέρου. Το παραπάνω γεγονός πιστοποιείται από τις ιστορικές πληροφορίες του Κειμένου Β που αναφέρεται η προσθήκη του ασυμβίβαστου για τους βουλευτές. Με άλλα λόγια οι βουλευτές δεν έπρεπε να

έχουν δύο ιδιότητες. Οφείλαν να διατηρήσουν αποκλειστικά την βουλευτική ιδιότητα. Επίσης κατοχυρώθηκε η μονιμότητα των δικαστικών όπου προβλεπόταν η προστασία της δικαστικής ανεξαρτησίας και η καθιέρωση ισοβιότητας των δικαστών, ίδρυση εκλογικών δικαστηρίων σε περιπτώσεις εκλογικών διαμαχών και η επανίδρυση του Συμβουλίου Επικρατείας ως ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου. Τέλος αξιοσημείωτη είναι η μονιμότητα και των δημοσίων υπαλλήλων. Συγκεκριμένα, αυτή η αλλαγή θα συνέβαλε σημαντικά στην μερική παύση των πελατειακών σχέσεων. Επιπλέον, ο Βενιζέλος στο δρόμο προς τον φιλελευθερισμό του κράτους εξασφάλισε την προσωπική ασφάλεια των πολιτών με το απαραβίαστο της οικίας. Επίσης, έκανε εφικτή την φορολογική ισότητα μεταξύ των πολιτών και παραχώρησε το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι σε όλους τους πολίτες. Καθιερώθηκε η υποχρεωτική και δωρεάν εκπαίδευση για όλους, η προστασία του δικαιώματος της ιδιοκτησίας ακινήτου, και ορίστηκε η καθαρεύουσα ως επίσημη γλώσσα του Έθνους. Καταλήγοντας, η Συνταγματική Αναθεώρηση του 1911 διατήρησε σημαντικά τις προηγούμενες διατάξεις του Συντάγματος του 1864. Παρόλα αυτά, το μοναδικό πράγμα που παρέλειψε ο Βενιζέλος ήταν να καθιερώσει ρητά το κοινοβουλευτικό σύστημα και την «Αρχή της Δεδηλωμένης» του Χαριλάου Τρικούπη.

Ενδεικτικός επίλογος: (σχολικό βιβλίο, σελ. 91)

Το ρεύμα που είχε το κόμμα του Βενιζέλου φάνηκε και στις επόμενες εκλογές του Μαρτίου του 1912, στις οποίες πήραν μέρος όλες οι πολιτικές δυνάμεις. Ανέδειξε 146 βουλευτές ενώ τα άλλα κόμματα μόνο 36. Σ' αυτές τις εκλογές φάνηκε ότι η πλειοψηφία των ψηφοφόρων τάχθηκε υπέρ του κόμματος των Φιλελευθέρων, επειδή οι καινοτομίες που είχαν εισηγηθεί γέννησαν την ελπίδα για την επίλυση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων.